

Bokanmälningar

Hans Tson Söderström (red): Ekonomirådets rapport 2001: kluster.se – Sverige i den nya ekonomiska geografin

SNS Förlag, Stockholm, 2001, 176 s

Årets ekonomirådsrapport, *kluster.se*, behandlar den nya ekonomiska geografin. Globaliseringen och integrationen inom Europa håller på att förändra den svenska industrins lokaliseringssmönster på ett avgörande sätt. Arbetsintensiv produktion utlokaliseras till låglöneländer medan F & U-aktiviteter koncentreras till klustermiljöer som Silicon Valley eller lillebror Kista. Utvecklingen drivs också på av tekniska landvinningar inom telekommunikationsområdet. Forskningen kring dessa frågor har varit livlig under den senare delen av 1990-talet bl a inom handelsteorin. I den allmänna debatten har emellertid "den nya geografin" kommit något i skymundan av "den nya ekonomin". *kluster.se* lyfter på ett utmärkt sätt fram lokaliseringsfrågorna i rampljus.

Rapporten innehåller nio kapitel, som vart och ett är ganska fristående. Detta är antagligen en fördel, men innebär ibland en viss upprepning liksom att den röda tråden kan vara svår att följa. Jag kommer här att inrikta mig främst på de kapitel som mera direkt berör geografi och lokaliseringsfrågor.

Rapporten inleds med en konjunkturanalys i linje med de tidigare konjunktur-rådsrapporterna. Därefter följer ett kapitel om den nya ekonomin, som innehåller intressanta fakta men som kanske inte knyter an särskilt tydligt till analysen i följande kapitel.

Kapitel fyra, "Europas nya ekonomisk geografi", är ett av de mest centrala kapit-

len. Här behandlas sambandet mellan geografi och handel. Enligt neoklassisk handelsteori, t ex Heckscher-Ohlin-modellen, leder handel till förändringar i produktionsammansättningen. Däremot förblir den totala produktionsvolymen i ett land oförändrad eftersom produktionsfaktorerna antas orörliga.¹ Handel leder alltså till specialisering men inte till koncentration.

Resultaten i Heckscher-Ohlin-modellen beror på att det inte finns några koncentreringskrafter. Flera faktorer gör emellertid att produktionen i realiteten ofta har en tendens att koncentreras geografiskt. För det första finns det sk reella externaliteter, t ex kunskapsöverföring, vilket är en viktig faktor bakom de högteknologiska kluster som växer fram i olika delar av världen. För det andra leder marknadskopplingar eller pekuniära externaliteter till att företag tenderar att lokalisera sig nära kunder och företag som producerar intermediära insatsvaror. Denna andra typ av externaliteter har betydligt större geografisk räckvidd, och kan förklara stora industriella koncentrationer som USA:s "manufacturing belt" eller Europas "hot banana".

Rapporten framhåller att ekonomisk integration ger både spridningskrafter och agglomerationskrafter friare spelrum. Den

¹ Eftersom handel leder till faktorprisutjämning i denna modell är antagandet om orörliga produktionsfaktorer mindre restriktivt än det verkar.

relativa styrkan av spridningskrafterna, i form av orörliga produktionsfaktorer, och koncentrationskrafterna avgör utfallet. Tre scenarier utmålas: i) specialisering när spridningskrafterna dominerar, ii) centralisering när alla produktionsfaktorer är rörliga och iii) polarisering när endast vissa produktionsfaktorer rör sig mot centrum. Det sista scenariot framhålls som det politiskt mest problematiska men även ett centraliseringsscenario på Europa-nivå där Sverige riskerar att förvandlas till ett europeiskt Skansen är dramatiskt.

När dessa scenarier utmålas missar man emellertid en viktig aspekt som betonats i senare års forskning: Koncentrationskrafterna i form av marknadslinkar står i ett icke-monotont puckel-format förhållande till graden av ekonomisk integration och är maximala vid en intermediär integrationsnivå (se Forslids artikel i detta nummer av *Ekonomisk Debatt* för en utförligare förklaring av denna effekt). Sannolikheten för de problematiska scenarierna ii) och iii) ökar alltså inte nödvändigtvis med integrationsgraden. När länderna är mycket integrerade avtar betydelsen av marknadskopplingarna eftersom det blir oproblematiskt att producera i ett land och sälja i ett annat. Istället kommer faktortillgångar samt reella externaliteter att vara de dominerande faktorerna för företagets lokaliseringsbeslut. Detta innebär att om den ekonomiska integrationen tillåts fortsätta tillräckligt långt borde vi förvänta oss specialisering à la Heckscher-Ohlin samt ökad betydelse för kluster av Kista-typ. Däremot är centraliseringsscenarierna mindre troliga.

I kapitel sex, som är ett intressant kapitel, noteras faktiskt ett exempel på hur de reella externaliteterna ökar i betydelse: Ju mer filmmarknaden globaliseras ju starkare växer sig klustret i Hollywood. Denna observation kallas ibland "Hollywood-paradoxen". Det är dock inget paradoxalt med detta utan just vad teorin förutsäger. Detta borde författarna ha observerat.

Jag tycker alltså att en viss kritik kan

anföras mot att rapporten inte använder det övergripande teoretiska ramverk som finns tillgängligt, och som utvecklats inom ny ekonomisk geografi-teorin under senare hälften av 1990-talet.²

Kapitel fem visar hur direktinvesteringarna förmligen exploderat sedan mitten av 1990-talet. Detta är en indikation på den stora industriella omstrukturering som sker i världsekonomin. Här redovisas också några delvis svårtolkade empiriska resultat angående faktorer som styr direktinvesteringarna. Kapitlet har också en figur som visar en positiv korrelation mellan "kluster" och relativlön. Variabeln kluster är förhållandet mellan två kvoter: produktionen i en viss industri i förhållande till BNP i ett visst land och samma kvot för hela världen. Detta är alltså ett relativt index, och ett sådant index mäter specialisering snarare än koncentration. Ett absolut index hade antagligen varit mera korrekt.

Kapitel åtta är ett intressant kapitel med titeln "Sverige – mer än Stockholm?". Kapitlet behandlar problemen med att åstadkomma regional utveckling. "Det blir inget kluster bara för att ni slänger en betongkloss i vattnet mellan Köpenhamn och Malmö" – som en av författarna diplomatiskt uttryckte saken vid rapportens presentation i Lund.

Naturresursernas geografiska fördelning och den offentliga sektorns expansion under 1970- och 1980-talen har varit de främsta spridningskrafterna inom Sverige. Med den ökande betydelsen av den privata tjänstesektorn, som kunnat observeras under 1990-talet, kan man antagligen förvänta sig en ökad centralisering. Det är emellertid möjligt att en centralisering inom Sverige är nödvändig för att Sverige inte skall polariseras i förhållande till övriga Europa. Författarna betonar att det i så fall är av vikt att marknadsmekanismerna tillåts verka, så att det t ex blir möjligt att hitta en hyreslägenhet

² Se Fujita, Krugman & Venables [1999].

när en individ flyttar till centrum.

Kapitel sju innehåller en detaljerad beskrivning av framväxten av den svenska telekomindustrin, medan kapitel nio presenterar ett antal tumregler för företagen i den nya geografien.

Avslutningsvis innehåller rapporten ett antal kloka förslag till riktlinjer för den ekonomiska politiken. Allmänt, sägs det, måste politiken präglas av "benchmarking". Jag måste förstås erkänna att jag inte vet exakt vad som menas med detta. En svensk översättning eller åtminstone en förklaring hade varit lämplig. Rapporten betonar vikten av att hålla ett öga på kompetensbalansen och att föra en politik som leder till att internationellt humankapital attraheras. Speciellt viktigt är det att få hit internationell spjutspetskompetens – t ex nämns något optimistiskt möjligheten att locka Bill Gates till Kista eller Paul Krugman till Lunds universitet. Ett av de mera fantasifulle förslagen i denna riktning är att göra Sverige tvåspråkigt med engelska som andra officiella språk. Det tycks mig emellertid som om en sådan reform slår åt två håll. Det är trots allt så att den spetskompetens vi har till helt dominerande del består av svenskar, och det faktum att dessa individer stannar beror säkert till viss del på någon form av fosterlandskänsla eller patriotism. Alla förändringar som minskar vår nationella särart ökar därför risken att duktiga svenskar flyttar ut samtidigt som rekryteringen av utländsk kompetens underlättas. Det är inte lätt att veta vilken effekt som kommer att dominera.

Rapporten gör också den intressanta observationen att den solidariska lönepolitiken kan förhindra perifera regioner att dra till sig företag, eftersom denna politik gör det svårt att hålla lägre faktorpriser i periferin. Slutligen betonar rapporten att ju viktigare de förtätade klustermiljöerna blir i den globaliserade världsekonomin desto större misstag vore det att försöka sprida ut den ekonomiska aktiviteten jämnt i Sverige. Vi skall ha plättar istället för pannkaka – för att använda rapportens

ord. Oavsett vad man gillar liknelsen är detta en mycket viktig slutsats, som har implikationer för regionalpolitik av alla slag.

Helhetsintrycket är att *kluster.se* är en mycket läsvärd rapport, som på ett lättfattligt och trevligt sätt lyfter fram synnerligen aktuella frågor kring industrilokalisering och ekonomisk geografi.

RIKARD FORSLID

*Docent i nationalekonomi
Stockholms universitet*

Referenser

Fujita, M, Krugman, P R & Venables, A J, [1999], *The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade*, MIT Press, Cambridge.